

вання вимог законодавства про інформацію усіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями.

М. Козюбра

ПРАВО ЯК ЯВИЩЕ КУЛЬТУРИ

1. Питання про співвідношення права і культури не є чимось новим для прогресивної світової правової думки. Воно має досить тривалу історію. Протягом багатьох віків в основі найпоширеніших і найавторитетніших теоретичних концепцій та реальних суспільних відносин країн Заходу лежить визнання суб'єктивних прав і свобод людини, права в цілому як надбання цивілізації, загальнолюдської культури.

2. Інша ситуація має місце у вітчизняній юридичній науці і практиці. Хоч у теоретичному правознавстві зазначене питання теж ставилось, проте говорити про його більш-менш глибокий аналіз нині не доводиться. Більш того, не можна не помічати впливу на його тлумачення попередніх уявлень і традицій.

Справа у тому, що суспільна правосвідомість Росії, у складі якої протягом трьох з половиною віків перебувала більша частина України (включаючи правосвідомість переважної більшості інтелігенції), ніколи не переймалася ідеями прав людини, а зміст права ніколи не пов'язувала з категоріями свободи і справедливості. Право не розглядалося як складова частина загальнолюдської культури, як засіб суспільного прогресу. З усіх культурних цінностей йому, за висловом американського дослідника суспільної думки Росії XIX — початку XX ст. А.Валицького, найбільше не пощастило. Воно заперечувалося “з найрізноманітніших причин: в ім'я самодержавства або анархії, в ім'я Христа або Маркса, в ім'я духовних цінностей або матеріальної рівності”.

Традиційне для Росії зміщення акцентів з правового строю держави на інші цінності, зокрема на “соображения внутреннего, нравственного, здорового развития народа” характерне для певних її інтелектуальних кіл і понині. Прикладом у цьому плані можуть служити ідеї О.І.Солженіцина, для якого “нравственное начало... выше, чем юридическое”.

3. Хоч масова свідомість українського народу на відміну від суспільної свідомості Росії, за всієї її суперечливості традиційно більшою мірою зорієнтована на цінності західної цивілізації (підтвердженням чому є безліч історичних фактів: від доволі раннього поширення в Україні магдебурзького права до пронизаних духом поваги до прав людини Конституції УНР і Конституції ЗУНР), все ж висновок М.Грушевського про те, що український народ є “по всьому складу своєї культури й свого духу народом західним” децю перебільшений. Принаймні щодо місця і ролі права в системі цінностей цивілізації та культури.

4. У масовій суспільній свідомості України продовжують домінувати уявлення про право виключно як про знаряддя політики, інструмент примусу, зведену в закон волю якщо й не якогось окремого пануючого класу та принаймні керівної частини суспільства тощо.

Не подолало повністю таких уявлень про право і вітчизняне правознавство (особливо галузеве). Тому попереду нас чекає нелегка робота по переосмисленню соціального priznachenня права та переорієнтації суспільної правосвідомості в руслі загальноцивілізаторських тенденцій.

5. Цінність права як явища цивілізації і культури полягає, коротко кажучи, в його здатності не тільки забезпечити упорядкованість суспільних відносин (хоч це, безперечно, одне з його основних призначень), а бути метою і засобом для задоволення найрізноманітніших соціально-справедливих інтересів людей і суспільства в цілому. Більш конкретно це проявляється у наступному:

а) право вносить в надзвичайно складне соціальне життя, обумовлене особистими конфліктами, груповими етнічними та іншими зіткненнями міцні нормативні засади, здатні забезпечити (в поєднанні, звичайно, з іншими факторами) суспільну злагоду, гарантувати стабільність і сталість суспільних відносин, справедливе і розумне розв'язання конфліктів та зіткнень;

б) право з допомогою властивих йому механізмів забезпечує автономію особистості, окреслює міру (масштаби) свободи її поведінки, гарантуючи тим самим динамічну рівновагу між особистим інтересом і суспільною необхідністю. Воно виступає ефективним засобом соціальної захищеності особистості від надмірної інтервенції держави, від волюнтаристських рішень її чиновників;

в) як феномен культури право фіксує у нормативній формі та сприяє утвердженню духовних цінностей та здобутків людства — ідей справедливості, людяності, моральності, життєвої мудрості та ін.

Поряд з загальнолюдськими духовними цінностями, воно втілює в собі також особливості національних традицій та культури;

г) як об'єктивований в письмові тексти феномен право має неоціненне значення для пізнання минулого народу, його звичаїв і традицій та еволюції їх розвитку. У цьому плані правові пам'ятки минулого за своїм пізнавальним значенням нерідко перевершують наукові трактати;

д) по мірі просування людської цивілізації на нові, вищі ступені, нагромадження її цінностей відбувається подальший прогресивний розвиток права. В сучасних умовах воно набуває все більш планетарного характеру. Правові механізми стають нині визначальними, а часом і єдино можливими, цивілізованими засобами вирішення глобальних проблем сучасності — досягнення соціального миру, розв'язання міжнародних і міжнаціональних конфліктів, екологічних проблем та ін.